

Підготовка особистості до навчання протягом всього життя в системі школа-ВНЗ

У сучасних умовах, коли освіта у світі стає основним полем конкуренції, змаганням за те, яке місце кожна людина, країна посідатиме у світі, основним виміром прогресивності країни, важелем у подальшому її прогресі є рівень розвитку особистості. Тому, як зауважує президент АПН України Василь Кремінь, необхідно “зробити освіту найбільш пріоритетною галуззю життя і діяльності... Знання мають стати сутністю особистості, основою поведінки життя і діяльності людини” [2,с. 3]. Одночасно це повинна бути людина з інноваційною культурою, інноваційним типом мислення, здатністю й готовністю до інноваційної діяльності, одним словом – самодостатньою. А досягти цього можливо тільки шляхом підвищення якості освіти і у загальноосвітній школі, і у вищому навчальному закладі та їх взаємодії. Пояснюється це дуже просто: від того, чи сформована у випускника школи потреба продовжити навчання, чи готовий він до ефективного учіння, чи займається постійно самоосвітою, самовдосконаленням, чи свідомо він обрав майбутню галузь діяльності багато в чому залежать його успіхи в навчання. З іншого боку, тільки тоді вони будуть вагомими, коли викладачі ВНЗ будуть якісно викладати, враховувати інтереси, зацікавлення студентів у навчально-виховному процесі, розвивати їх загальнонавчальні й дослідницькі уміння і навички, творчо підходити до розвитку основ професійної компетентності у майбутніх фахівців, формувати в них мотивацію навчатися впродовж усього життя та озброювати їх методами та прийомами самоосвіти, самовиховання тощо.

Однак у взаємодії школи і ВНЗ існують деякі проблеми, розв’язання яких дозволить прискорити реформування освіти в Україні у контексті її входження у європейський освітній простір.

Важлива проблема сьогодення, яка широко обговорюється на всіх рівнях, це система вступу до навчальних закладів. Склавши більш-менш успішно тести, випускники, “натхненні можливістю вчитися у великому місті”, подавали документи за принципом “де повезе” зразу в десятки ВНЗ і на всі можливі спеціальності від філологічної до технічної. В результаті ведучі ВНЗ отримали велику кількість орієнтовно однакових сертифікатів, а інші абітурієнти до останньої хвили “висіли в стоп-листі”, не знаючи, зараховані вони чи ні. І як результат у найпрестижніших ВНЗ конкурс досягав 50 чоловік на місце, в той час, коли регіональні університети відповідно не добирали абітурієнтів, і їм було дозволено продовжити прийом. Зрозуміло, що все це є свідченням несвідомого, безвідповідального

ставлення випускників до вибору майбутньої галузі праці, а, отже, не вмотивованості своєї майбутньої професійної долі. Це підтвердили і результати проведених контрольних робіт, і не тільки в Україні, а й в інших державах. Так, на першому курсі механіко-математичного факультету і факультету обчислювальної математики і кібернетики Московського державного університету більше ніж 60 % студентів тести не пройшли (серед них були студенти як з високим, так і не з дуже високим балом сертифікату).

Відбір студентів взагалі показав існуючі недоліки як проведення тестів у школах, так і вступної компанії у навчальні заклади різних рівнів акредитації. Він засвідчив, що рівень загальноосвітньої та загальнокультурної підготовки випускників шкіл дуже знизився. Кидається в очі відсутність системи в учінні школярів. Вони, займаючись з репетиторами, практично готували тільки ті предмети, які були їм потрібні для здачі документів у навчальний заклад. Крім того, часто при тестуванні шкільні педагоги, щоб підняти свій престиж через високий рівень оцінок з тестування, намагалися підстрахуватися: замість того, щоб давати учням систематичні знання з предмету, здійснювати міжпредметні зв'язки, пропонували школярам цікаві заняття з інтеграції знань різних дисциплін, вони зводили їх до простих консультацій, орієнтуючи випускників на запам'ятовування відповідей на тести.

У вітчизняній пресі висловлюється велика стурбованість щодо перспектив “вимирання” у найближчі роки не тільки багатьох регіональних ВНЗ, а й ПТУ і коледжів (при умові, що технікуми з 2010 р. припиняють існування), що пояснюється демографічним спадом 90-х років минулого століття, а також практичної відсутності випускників у 2012 році.

Для розв'язання таких нагальних для держави проблем є декілька шляхів. Зокрема, необхідно негайно здійснити перехід у старшій школі на профільне навчання. У відповідності до цього, випускники загальноосвітньої школи одержують право подавати документи тільки за обраним або дотичним профілем. Крім того, доцільно до читання спеціальних предметів за вибором у профільній школі залучати висококваліфікованих спеціалістів вищої школи в конкретній галузі. Інший шлях – це спрощені умови вступу на заочну, екстернатну форму навчання у ВНЗ за профілем, що відповідає фаху, за яким навчалися випускники навчальних закладів професійної освіти.

Другою проблемою, розв'язання якої вимагає Болонський процес і яку необхідно вирішувати у всеукраїнському масштабі, є необхідність підвищення ефективності підготовки юнаків і дівчат до науково-дослідницької роботи.

Поєднання збільшення інформації у сфері технологій (в тому числі і педагогічних) та у наукових галузях разом із нестандартністю педагогічних ситуацій, з якими стикаються практики освітньої галузі, викликає необхідність індивідуалізації навчально-виховного процесу в умовах кредитно-модульної системи організації навчання, що вимагає постійного дослідження змін у рівні вихованості та підготовленості учнів та студентів і науково-обґрунтованого вибору інноваційних технологій. Все це вимагає змін у навчальній діяльності старшої школи і ВНЗ, зокрема: побудови навчального процесу на шані і повазі, таланті й здібностях кожного конкретного учня та студента; створення умов для підготовки демократичної, глобальної людини, здатної жити і функціонувати в сучасному середовищі; вироблення у школярів і майбутніх фахівців вмінь та навичок спілкування зі світом, з громадянами інших країн; підготовки технологічної людини, здатної освоїти новацію; формування особистості, яка розуміє безальтернативність ринку, психологічно підготовлена до вступу в ринкові відносини. І починати необхідно з середньої ланки освіти та початкової професійної. Тоді, як засвідчують дані проведеного дослідження (приймали участь 423 респондента перших курсів педагогічних і технічних ВНЗ), студенти легше адаптуються до нових умов навчання, де вирішальне місце займає їх самостійна робота і постійне виконання індивідуальних завдань. Тому у загальноосвітніх і професійних школах доцільно не тільки залучати учнів до участі в науковій роботі через “Малу академію наук”, а й через виконання різноманітних практичних індивідуальних, парних і обов’язково групових завдань, з використанням елементів наукового пошуку при вивченні кожної дисципліни, введення курсу “Основи наукових досліджень” (може, спочатку за бажанням).

Отже, тільки цілеспрямована робота вчителів, викладачів ВНЗ у навчальній, позанавчальній та позааудиторній роботі допоможе виробити основи наукових досліджень у переважній більшості майбутніх фахівців, що дозволить їм “завоювати” ринок освіти постійно працюючи над зростання професійної майстерності, компетентності, професіоналізму, а також свого іміджу.

Важливою складовою фахової компетентності студентів є наявність в них високого рівня дослідницьких здібностей. У науковій літературі використовуються різні терміни, які характеризують самостійну, або під керівництвом викладача, творчу діяльність студентів по вдосконаленню цих здібностей: “науково-дослідна робота”, “науково-дослідницька діяльність”, “самостійно-дослідницька діяльність”. Є різні тлумачення цих категорій (Микотюк О.М., Князян М.О. та ін.) [4, с. 554; 1, с. 8]. У всякому разі не

викликає сумніву, що тільки тоді, коли формування самостійно-дослідницької діяльності студентів носить цілеспрямований систематичний характер у навчально-виховному процесі та в позааудиторній роботі через систему самостійно-дослідницьких завдань (іноді їх називають індивідуальні завдання творчого характеру), можна ефективно включити студентів у дослідну роботу з розв'язання актуальної наукової проблеми.

Сприятливі умови для розвитку в студентів навичок науково-дослідної роботи є при викладанні всіх, без винятку, педагогічних дисциплін (“Вступ до педагогічної професії”, “Педагогіка”, “Історія педагогіки”, “Основи наукових досліджень”, “Педагогіка вищої школи”, “Методологія та методика психолого-педагогічного дослідження”). Свідченням цього є заплановані в навчальних програмах обов'язкові для виконання види самостійної роботи та індивідуальних завдань. Але їх результативність часто залежить від методів, форм і засобів навчання. Так, наприклад, активізують учіння студентів різні методи, особливо моделювання, що застосовують під час проведення аудиторних занять, при розв'язанні нестандартних завдань (задач), проведення різної складності досліджень.

Кожна складна задача створює проблемну ситуацію, на розв'язання якої спрямовано пізнавальні можливості студента. Але задачі ефективно активізують діяльність студента лише в тому разі, якщо викладач чітко визначить функцію кожної з них та її місце в усій системі такого роду завдань, її зв'язок з теоретичним матеріалом, який заздалегідь має бути актуалізований.

Важливою формою науково-дослідницької роботи майбутніх фахівців, зокрема педагогів, є педагогічна практика всіх рівнів, а саме: в літніх оздоровчих таборах, в навчальних закладах. Саме там вони безпосередньо стикаються з необхідністю практичного використання різноманітних методів психолого-педагогічних досліджень для ознайомлення з учнями, вивчення колективу, інтересів дітей, шляхів уникнення конфліктів тощо, а також написання характеристики на учнів, колектив, грамотне ведення щоденника психолого-педагогічних спостережень, творчої роботи за підсумками проходження практики. Велике значення у виробленні в студентів навичок науково-дослідницької роботи є опис досвіду їх роботи в контексті науково-теоретичних засад конкретного процесу.

Особливий потенціал у підготовці студентів до науково-дослідницької роботи несе педагогічна (асистентська) практика магістрів, яка передбачає не тільки ознайомлення із специфікою педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу I-II та III-IV рівнів акредитації, оволодіння уміннями та навичками організації навчальної, виховної, а й

наукової роботи зі студентами, проведення науково-дослідної роботи в умовах, що максимально наближені до майбутньої професійної діяльності магістра. Її мета має комплексний характер і у цілому передбачає забезпечення як загальноосвітньої, так і фахової підготовки з різних напрямів роботи, одним з яких є науковий – підготовка магістра як науковця. Цей напрям передбачає: підбір матеріалів з теми магістерського дослідження; підготовку наукової статті за темою роботи, її друк; допомога студентам під час аудиторної та позааудиторної роботи у використанні елементів науково-дослідницької діяльності, вивчення й узагальнення форм контролю умінь і навичок студентів з дисципліни; використання методів соціологічного опитування під час збору матеріалів до теми магістерської роботи; вивчення особливостей організації системи наукової роботи студентів з дисципліни; підготовка і проведення зі студентом (або групою студентів) заходу з конкретної наукової проблеми [5, с. 11].

Як засвідчує досвід роботи, ще більший ефект розвитку в майбутніх фахівців умінь і навичок науково-дослідної роботи ми спостерігаємо, якщо до попередніх додати систему самостійно-дослідницьких завдань, які впроваджуються при вивченні кожної педагогічної дисципліни.

Сучасне суспільство стає все більш глобалізованим. І щоб сприйняти його виклики загальноосвітні і вищі навчальні заклади повинні готувати юнаків і дівчат, які вміють постійно самостійно оновлювати свої знання. Без цього людина не досягне успіху. Тому одним із головних завдань школи і ВНЗ, що підніме не тільки якість освіти, а й нашу країну, є навчити учнів і студентів вчитися. Але, як засвідчує аналіз роботи з першокурсниками, більшість випускників загальноосвітніх шкіл має недостатньо сформовані загальнонавчальні уміння і навички. Вони не володіють основами швидкісного читання та виконанням різного роду письмових записів (конспектування, складання тез, планів різного типу тощо), часто не вміють узагальнювати, логічно викладати матеріал, виокремлювати головну думку з наданої інформації, доцільно використовувати інформацію з різних джерел і т.п. Ця проблема особливо актуалізується на даному етапі введення у ВНЗ кредитно-модульної системи навчання (збільшується час на безпосереднє індивідуальне спілкування викладача і студента в процесі навчання; здатність працювати в рамках концепції “навчання впродовж усього життя”; відсутність нормативного встановлення терміну навчання і строгого фіксування переліку дисциплін, що дає можливість відійти від обов’язкової прив’язки процесу навчання до занять у навчальній групі тощо). Враховуючи, що до організації самостійної роботи ставляться жорстокі вимоги (обов’язковість щоденної самостійної праці студента, опосередковане

керівництво нею викладачами вищої категорії, відсутність годин як на його здійснення, так і контроль, високий рівень сформованості загальнонавчальних і специфічних умінь вчитися), ефективно здійснити її професорсько-викладацький склад навчального закладу може тільки при постійному спонуканні студентів до вдосконалення загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок.

Основними показниками сформованості вміння студента навчатися можуть бути: вміння планувати свою діяльність, бачити варіативні шляхи досягнення поставленої мети і знаходити оптимальний з них, володіння швидкісним читанням; вміння виділяти головну думку в здобутій інформації; навички компактного, скороченого подання інформації, якою володієш; спроможність виконувати різні види фіксації отриманої інформації (тези, виписки, цитування і т.д.); дотримання вимог оформлення бібліографії тощо).

Одним з шляхів формування в студентів потреби у виробленні загально навчальних умінь і навичок може стати запровадження в педагогічних навчальних закладах такої схеми вивчення педагогічних дисциплін: 1) ознайомлення майбутніх педагогів з конкретним етапом навчально-виховного процесу безпосередньо в загальноосвітньому навчальному закладі (пропедевтичний курс); 2) самостійна робота студента з аналізу побаченого на основі самостійного вивчення рекомендованої літератури; 3) теоретичне обґрунтування викладачем тем, з якими ознайомилися студенти в процесі відвідування навчального закладу, з залученням їх до розповіді, дискусії тощо.

Отже перед викладачем постає завдання навчити студента самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією, виробити потребу в навчання впродовж життя. Тобто стати людиною, для якої, за висловом В. Кременя, “отримання знання стає сутнісною рисою способу життя” [3, с.2].

Таким чином, успішне розв’язання проблем підготовки особистості до навчання протягом всього життя можливо тільки в системі школа – вищий навчальний заклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Князян М.О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутнього педагога: структура, функції, засоби активізації: Навчальний посібник / М. О. Князян. –Ізмаїл: Сміл, 2006. – 136 с.
- 2.Кремінь В. Виступ на підсумковій колегії МОНУ “Пріоритети МОН – якісна освіта, демократизація, духовність” // Освіта України. 2006. – 29 серпня. – С. 2-4.
- 3.Кремінь В. Педагогічна освіта в сучасному суспільстві // Освіта України. – 2007. – №36 (11 травня). – С.2
- 4.Микотюк О.М. Енциклопедія освіти /Акад. пед. нак України; головний ред. В.Г.Кремінь. – К.:Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

5.Педагогічна практика студентів освітньо-кваліфікаційного рівня “Магістр”: методичні рекомендації/ Упоряд. Завгородня Т.К., Прокопів Л.М., Стражнікова І.В. / Т.К.Завгородня, Л.М.Прокопів, І.В. Стражнікова. Івано-Франківськ, 2007. – 78 с.